

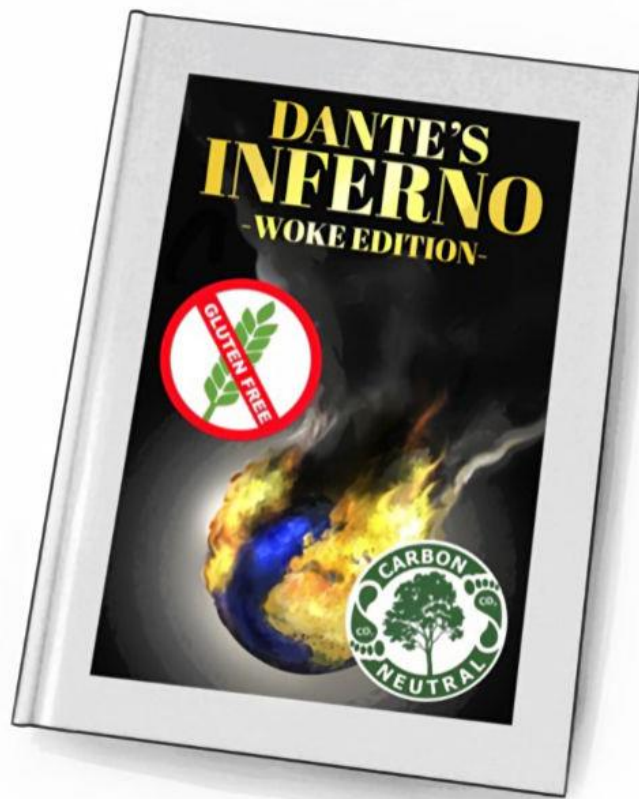
Waarom Mohammed in Dante's hel zit

Luc Devoldere

Schrijver en essayist, onder meer van Tegen de kruideniers. Over talen, Europa en geheugen (De Bezige Bij, 2014).

Luc Devoldere verwelkomt initiatieven die aandacht besteden aan Dante Alighieri, maar die mogen de lezer niet onderschatten. Passages schrappen omdat ze 'kwetsend' zouden zijn, is verkeerd.

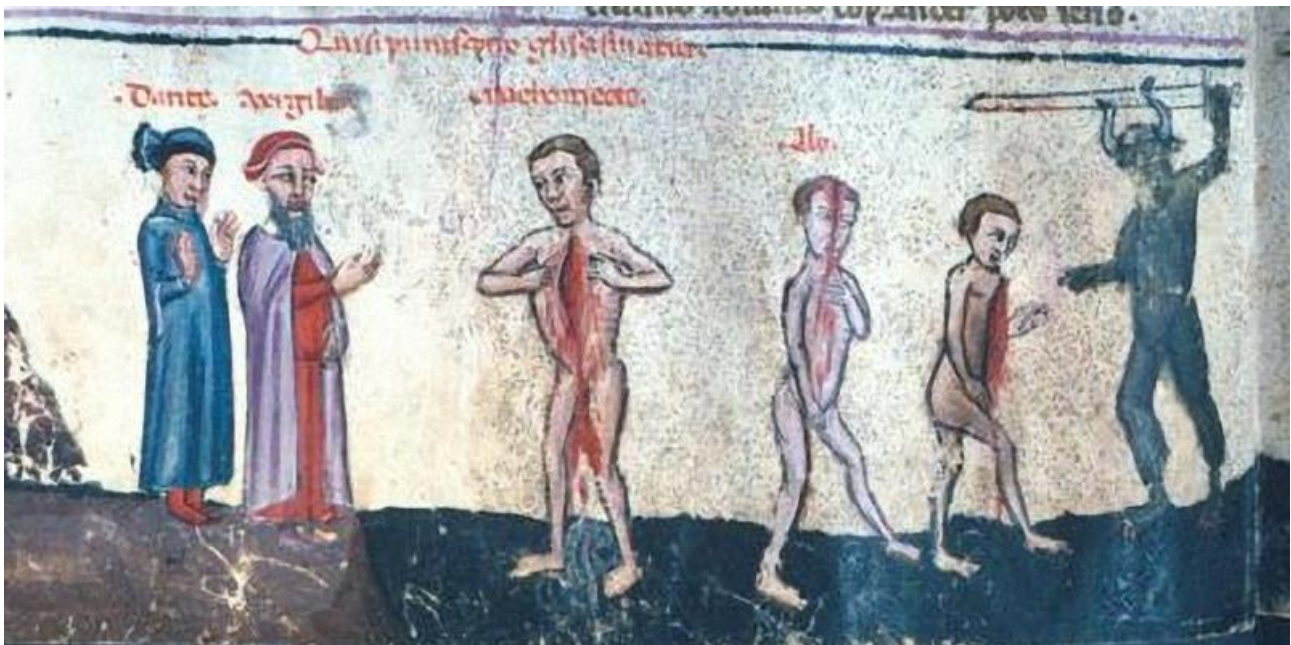
De hel bestaat, heb ik een jezuïet ooit horen zeggen, maar er zit niemand in. Die van Dante Alighieri zit wel vol. Met, ik noem maar wat, pausen, politieke vijanden van de dichter, gevallen engelen en de moordenaars van Caesar, overspelige minnaars, bedriegers, zelfmoordenaars en homoseksuelen. Maar bijvoorbeeld ook met iedereen die te laf was om een morele keuze te maken, de lauwen dus, de onverschilligen én met een grote groep wijzen en personages uit de oudheid, zoals Homerus, Plato en Euclides, Caesar en Vergilius zelf, die Dante door hel en vagevuur gidst, om ook moslims als Avicenna en Saladin niet te vergeten. Die zijn allemaal ongedoopt en bevinden zich in het voorgedochte. Hun straf bestaat uit een eeuwig, zacht zuchten om en verlangen naar de God die ze niet hebben gekend.

De goddelijke komedie van Dante is een spectaculaire *roadmovie*, een queeste, een louteringstocht: hij moet door de zonde waden (de hel), vooraleer gezuiverd te worden (in het

vagevuur). Dan is hij rein genoeg om op te stijgen door de negen sferen van de hemel om uiteindelijk in een visioen God te aanschouwen, te leren kennen en ervaren. Het boek is een summa van middeleeuwen en christendom, een ethische gids en een theologisch traktaat, een ark van Noach bij het einde van de wereld. Maar bovenal is het een literair meesterwerk, een verhaal, meeslepend verteld door een held die scherpzichter en zondaar is, streng en vol mededogen. Als we oog in oog staan met God, zal alles wat in het heelal in losse vellen uiteenvalt, door de liefde in één boek worden gebonden. Dit boek. En dat beeld komt overigens van Dante zelf.

Morele superioriteit

Je kunt een leven wijden aan de studie van dit onuitputtelijke boek. En dan gaat het er even over op de radio, in de krant en op sociale media, omdat de naam Mohammed valt. Dante ontmoet hem in de achtste kring van de hel, waar de zaaiers van tweedracht huizen, de schismatici. Van kin tot aars is zijn lijf opengereten. Een open wonde die dichtgroeit en altijd opnieuw door een duivel van dienst wordt opengesneden. De islam is voor Dante een afsplitsing, een scheurpartij van het ware geloof. En nu heeft *Blossom Books*, de uitgeverij van een nieuwe vertaling van 'De hel' gericht op een jong publiek, beslist, in samenspraak met de vertaalster Lies Lavrijsen, de passage met Mohammed te schrappen om niet 'onnodig te kwetsen'.

Ontmoeting van de dichters Dante en Vergilius met Mohammed in de hel (15de-eeuws manuscript).

Vraag niet om de tekst aan te passen aan de leefwereld van lezers. Vraag hen om hun leefwereld open te stellen voor de tekst

Alles heeft met alles te maken. En dan moet ik het over het verleden hebben, dat vreemde land waar de mensen de dingen anders doen. Het verleden spreekt tot ons in, ik zeg maar wat, standbeelden en teksten. Het komt erop aan die standbeelden en die teksten te begrijpen. Ze in hun context te zien. **Inzicht** te krijgen. Dat is een mooi woord in ons Nederlands, omdat 'zien' erin zit. Morele categorieën mogen daarbij eigenlijk geen rol spelen. Morele oordelen over het verleden vertrekken vanuit een impliciete morele superioriteit. Wij zijn beter en verlichter dan de mensen die vroeger leefden. Maar is dat zo?

De leefregel van Spinoza is nuttiger en zinvoller: **'Ik heb er altijd met zorg naar gestreefd de menselijke handelingen niet te bespotten, te betreuren of te verachten, maar te begrijpen.'** Onwetendheid is geen kwaad. Maar onwetendheid bewust of onbewust organiseren is dat wel: onwetendheid leidt dan tot domheid.

Zo noemt uitgeefster Myrthe Spiteri Dante 'progressief' en Mohammed een 'voorloper' van de islam (dat laatste is genoeg om een fatwa te krijgen). Volgens een studie zou Dante 'een middeleeuwse gelovige' zijn 'met een beperkte culturele horizon'. Ik ruik in die definitie opnieuw de aanname dat wij verlicht zijn, bevrijd dus van obscurantistisch geloof, en blijkbaar a priori een veel bredere culturele horizon hebben.

Onwetendheid is geen kwaad. Maar onwetendheid bewust of onbewust organiseren is dat wel: onwetendheid leidt dan tot domheid.

Ik betwijfel dat. De culturele horizon van Dante is van een adembenemende breedheid. Die horizon is ons wel vreemd geworden, omdat hij een fundamenteel christelijk mens- en wereldbeeld veronderstelt dat we bijna helemaal kwijt zijn, maar dat Europa eeuwenlang heeft vormgegeven en doordeesemd.

Het mag schuren

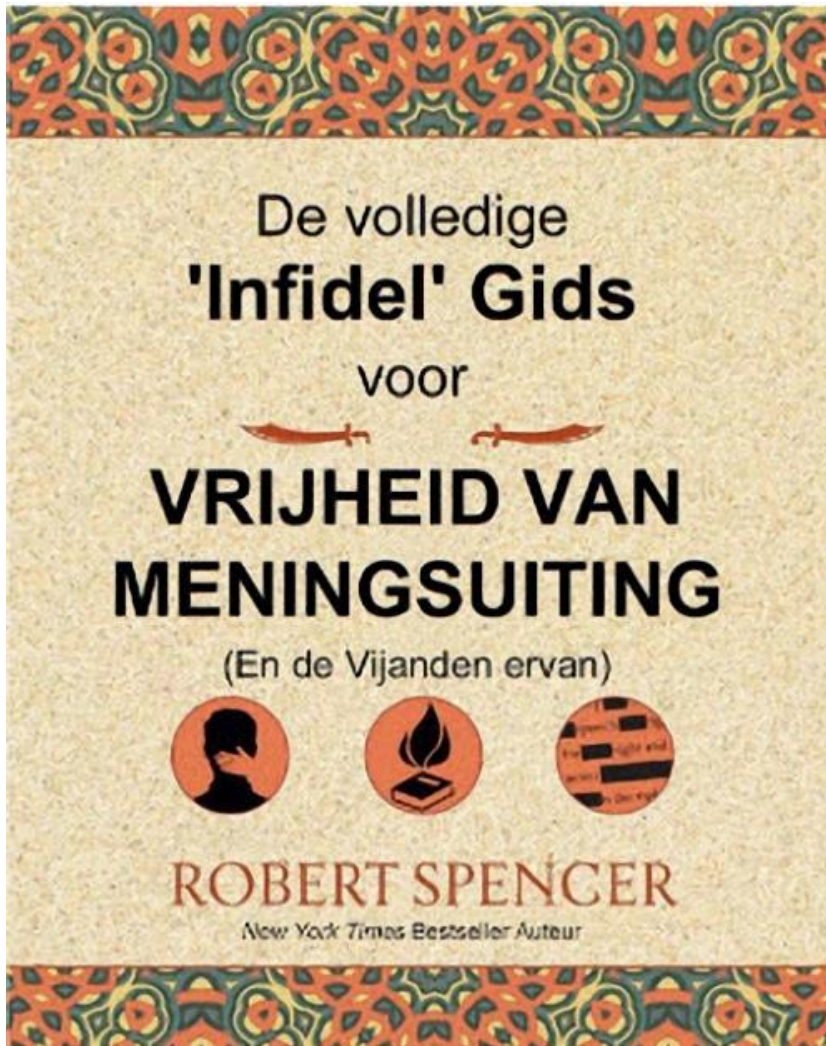
Wat dat 'onnodig kwetsen' betreft: onze omgang met standbeelden, teksten en de hele traditie van onze Europese cultuur wordt sinds enkele jaren afgemeten aan het vermogen tot 'kwetsen'. Dat lijkt me wezenlijk verkeerd. Mensen kwetsen of minderheden schofferen door dingen te zeggen, te tonen of te schrijven, is onvermijdelijk. De kleinste minderheid bestaat uit één persoon in het universum die zich door een uiting, een bewering, een object of gedrag gekwetst kan voelen. Maar op die vaststelling kan je geen omgang met het verleden bouwen, laat staan een traditie doorgeven. Je moet juist in het 'verstaan' van het verleden investeren. Dat vergt openheid én weerbaarheid.

De kleinste minderheid bestaat uit één persoon in het universum die zich door een uiting, een bewering, een object of gedrag gekwetst kan voelen. Maar op die vaststelling kan je geen omgang met het verleden bouwen, laat staan een traditie doorgeven.

Natuurlijk moet de traditie kritisch belicht worden. Zonder kritiek verstart ze. Maar kritiek zonder voorwerp (kritiek veronderstelt het 'verstaan' van de traditie) is gratis en doelloos. In die confrontatie kan het schuren. Laat het zo veel mogelijk schuren. Anders wordt het verleden – een standbeeld van Leopold II, Lolita van Nabokov, Mohammed bij Dante – uit het zicht gehouden en blijft slechts een echokamer over waarin alleen nog stemmen klinken en perspectieven worden toegelaten die we al kennen, waarin alleen gevoelens worden aanvaard die we al hebben.

Underschat de lezer, de leerling, de luisteraar en kijker daarbij niet. Besef dat die wellicht iets anders willen zien, horen of lezen dan wat ze al weten. Vraag niet de tekst, het beeld aan te passen aan hun leefwereld.

Ik waardeer alle initiatieven, van uitgevers en anderen, die Dante onder de aandacht brengen. Alle duiding die daarbij nodig is, is welkom. Onderschat de lezer, de leerling, de luisteraar en kijker daarbij niet. Besef dat die wellicht iets anders willen zien, horen of lezen dan wat ze al weten. Vraag niet de tekst, het beeld aan te passen aan hun leefwereld. Vraag hen om hun leefwereld open te stellen voor de tekst en het beeld. Voorzie in goede richtingaanwijzers, of die nu leerkracht heten, vertaling met commentaar of canon. Net zoals een democratie geïnformeerde burgers nodig heeft, hebben een standbeeld en een oude tekst een geïnformeerde lezer nodig, die bereid is een inspanning te leveren. De beloning zal groot zijn.

"Vrijheid van meningsuiting is de kostbaarste vrijheid die de mensheid heeft."